

Европеизация, глобализация (мондиализация)

ЯДРЕНОТО СДЪРЖАНЕ В ГЛОБАЛИЗИРАЩИЯ СЕ СВЯТ

Доц. д-р Васил Сивов

В новата система на международни военнополитически отношения се извършва процес на формиране на ракетноядрена полицентричност. До настоящия момент петте официални ядрени държави според чл. IX от Договора за неразпространение на ядреното оръжие (ДНЯО), които са постоянни членове в Съвета за сигурност на ООН и разполагат с право на вето, не са постигнали единно становище относно съвременните заплахи, свързани с това понятие. Предизвикателствата възникват от факта, че вече осем държави притежават ядрено оръжие и съществуват основания да се предполага, че две други – КНДР и Иран – също разполагат или се стремят към това. Нараства вероятността, ако броят на такива държави продължава да се увеличава, петте упълномощени да контролират да не могат да изпълнят своите задължения по разоръжаването, произтичащи от ДНЯО. Някои от страните с технологически и икономически възможности за ядрено въоръжаване могат да преразгледат своята политика на неядрен избор. Изхождайки от най-песимистичния сценарий, може да се предполага, че след 10 до 20 години в света ще се появят над 30 държави в състояние – без формално да наруша-

ват Договора за неразпространение – да обогатяват уран и да се превърнат в потенциални ядрени сили. В резултат цялата система на международна сигурност съществено ще се дестабилизира. Оттук произтича необходимостта да се повишава равнището на стабилност чрез укрепване на режима на ядрено неразпространение и съдържане на субектите на международните отношения от придобиване на такива оръжия в бъдеще.

Ядреното съдържане и новият глобален ред

След пресните следи от военните операции в Ирак и разменените заплахи за нанасяне на първи удар, съпътстващи разкриването на ядрения потенциал на Иран, концепцията за взаимното съдържане и нейната реализация в глобализиращия се свят търпят значителна еволюция. В сравнение с двуполосната конфронтация от епохата на Студената война най-значителните промени в тази сфера се извършват и акумулират на три взаимно свързани **равнища**:

- тип и характер на новия световен ред след разпадането на двуполюсният модел;
- възникващите глобални заплахи и вероятността за употреба на ядрено оръжие с цел съдържане;
- ограничаване на ядреното въоръжаване и промени в модела на съдържане.

В мащабите на посочените равнища ясно се очертава политическото настъпление на САЩ срещу реални и виртуални, установени и въображаеми ядрени потенциали на други страни, които имат основания и национален интерес от поддържане на някакъв предупреждаващ ефект. В състава на тези страни днес влизат Русия, КНДР, Иран и Китай. Целта на подобен натиск е очевидно не само да се сведат до минимум предполагаемите потенциали там, където наистина съществуват, но и да не се допусне тяхното създаване в страните, притежаващи ресурси и възможности за това. Друга основна цел е да се предотврати изтичането на съответните технологии от главния опонент Русия в мюсюлманския свят, като наред с това се създаде политикопсихологическа и международноправна основа за противодействие на формираща-

та се ядрена мощ на Китай. При това самите САЩ активизират дейността си по създаване на ядрени боеприпаси с ограничена мощност и отстояват неприкосновеността на своя стратегически потенциал, укрепвайки го с въвеждането на системата за национална противоракетна отбрана (НПРО).¹

Типът на възникващия нов световен ред обикновено се характеризира като „**йерархичен**“ и „**американоцентричен**“. Правомерно е да се добави, че той също така е и неинституционализиран, неформален, т.е. – горепосочените определящи го качества не са утвърдени в съществуващата система от международноправни институции и договори. Ролята на САЩ в него се възприема от световната общност де факто в резултат на респекта от техния потенциал, а често и под прекия им политикодипломатически и друг натиск. В този смисъл те упражняват спрямо най-развитата част от света „програмиращо лидерство“ в стремежа си да сведат до нула зачатъците на политическия феномен „велика държава“ в противостоящите ѝ страни. Оттук и тяхното позоваване на държавата-демос във връзка с операциите в Ирак.²

Великите държави, с изключение на по-специалната позиция на Китай, за да запазят своя привилегирован статут в международните отношения, полагат усилия да се утвърдят като „**държави олигарси**“. Великобритания го прави чрез поддържане на по-тясно съгласувани позиции със САЩ, а Франция, Германия и Русия – чрез умерена демонстрация на противопоставяне по конкретни аспекти на политиката на Вашингтон, като наред с това втвърдяват своите разграничаващи се реакции в ООН и Съвета за сигурност. Но новият ред все още продължава да се формира и международните процеси от началото на 90-те отразяват само логиката на неговото установяване, а не рутинното му функциониране.

Едва когато контурите на този глобален световен ред ясно се очертаят и тук по всяка вероятност ще наклони везните позици-

¹ Norris, R., Kristensen H. U.S. Nuclear Forces 2006. Bulletin of the Atomic Scientists 61:1, Jan./Febr. 2005.

² Косолапов, Н. А. Ядерное сдерживание в современном постбиполярном мире: Логика идеи и средства реализации. ИМЭМО, РАН, Москва 2005.

ята на Китай, произтичащите от него промени в моралнополитическите критерии за легитимност на заплахата с и употребата на ядрено оръжие ще окажат преобразяващо въздействие. Международните отношения все още са неовладяната територия, където всички държави са номинално суверенни и всеки носител на подобен суверенитет има правото самостоятелно да избира формата, средствата и начините за осъществяване на своята политика. В условията на глобалния световен ред при един тотално обвързан свят това право формално ще премине към институциите за международно регулиране и самоуправление, а де факто по-скоро ще бъде признато само на държавата лидер.³

Във всеки случай заплахата от оръжията за масово поразяване ще се възприема като предизвикателство към цялата международна общност, изискваща превантивни мерки от военно-полицейски характер – прецедент, който понастоящем САЩ се опитват да наложат спрямо Ирак, Иран и КНДР. Но създаването на подобен прецедент също е процес, изходът от който е още по-неопределен, отколкото средносрочните тенденции и перспективите на международнополитическата глобализация в цялост.

В подобна светлина следва да разглеждаме логиката на идеята за ядрено съдържане. По същността си то не представлява нищо друго освен отправена заплаха, а такава може да окаже въздействие при наличието на три необходими и достатъчни условия: притежаване на материални и други практически възможности да се реализира тази заплаха, психологическа готовност на съдържачата сила да предприеме мерки по изпълнението ѝ и благоприятна или неблагоприятна, но възможна да се игнорира реакция на основната част от международната общност спрямо отправящия заплахата.

Отбранително и принуждаващо ядрено съдържане

В продължение на последните пет десетилетия ядреното съдържане се представя и възприема от мнозинството като гаранция за мира: заплахата за възмездие въздържа вероятния агресор от на-

³ Born, H. National governance of nuclear weapons. SIPRI Yearbook 2006. Chapter 5. Oxford Univ. Press June 2006.

падение. Тази формула досега не е проверявана на практика. Нейното приложение е съмнително и при съдържането с традиционни средства. Цялата мощ на Европа, на бившия СССР и на САЩ не удържа Хитлер да подпали Втората световна война. Размяната на ядрени удари сама по себе си не решава изхода на някоя война, тя трябва да бъде последвана от жива сила, а това е почти неосъществимо, когато засяга територията на сегашна Русия и САЩ. По-същественото е друго. Самото съдържане може да бъде два вида: **отбранително („Не прави това, иначе ...“)** и **принуждаващо („Прави това, което нареждам, иначе...“)**. По тази логика отбранителното съдържане е необходимо за по-слабия и пасивния, а принуждаващото – за силния и активния. При това всеки вид съдържане предявява своите изисквания към използваните технически системи и политическите условия за неговото осъществяване.

Отбранителното съдържане във военнотехническата си част изисква мощни, тотално поразяващи ударни сили за максимизация на вероятните поражения, а чрез това и на съдържания ефект, но също и висока защитеност на този потенциал, за да може да понесе първия удар на агресора. В него се съдържа психологическата трудност на прехода към реална употреба на ядрено оръжие: само по себе си наличието на ядрен праг може да има съдържателен ефект, но надхвърлянето му рязко повишава вероятността от използване на всички възможни средства за масово унищожение наред с ядрените. Легитимността на употребата на ядрено оръжие може да бъде оправдана само след извършването на агресия или при висока практическа вероятност за такава.

Принуждаващото съдържане изисква наличие на военнотехническа система, приспособена за нанасяне на първи или превантивен удар, сигурна защита на своите съоръжения от вероятно противодействие, висока избирателност на съставящите я оръжейни системи за получаване на желания военен, психологически и политически ефект, гъвкаво съчетаване на ядрените средства за принуждаване с други в т.ч. невоенни. Легитимността на употребата на ядрено оръжие в този случай се определя от характера на обекта и целите на принуждаващото въздействие.

Отбранителното съдържане попадна в задънена улица още през 80-те. Ако тогавашните декларации на СССР и САЩ се приемат за чиста монета, вероятността от ограничаването на ядрения конфликт в тесни рамки бе твърде нищожна. На мястото на сценария за ограничена ядрена война се появи хипотезата за ядрената зима, която охлади намеренията на страните за масирано нанасяне на ядрени удари, още повече, че не всеки международен въоръжен конфликт можеше да оправдае използването им. Показателен е фактът, че след ударите в Афганистан и терористичните актове в САЩ правителството не пое риска от започване на ядрена война.

Все по-отслабващата ефективност на подобен подход елиминира неговото действие в периферийната зона, в отношенията САЩ – СССР и заплашваше да престане да функционира и в главното направление – противопоставянето на двете системи. Същевременно могъщите стратегически потенциали за взаимно гарантирано унищожение вече не подхождаха на целите и задачите на принуждаването на трети страни нито по военнотехническите си характеристики, нито поради факта, че отклоняването на част от потенциала би създавало дисбаланс в централното направление с трудно предсказуеми последици.

Установяването на моноцентричен свят начело със САЩ и началото на политическата глобализация коренно изменят характера на необходимото и възможното ядрено съдържане. На преден план излизат задачите за създаване и поддържане на глобалния световен ред, в който САЩ поемат ролята на инициатор и лидер. Руската федерация, декларирайки стремеж за влизане в общността на цивилизованите държави, обвързва собствената си сигурност със сигурността на западния свят. В идеалния вариант това изключва взаимното ядрено съдържане, но пътят в отношенията между Русия и САЩ за достигане на този идеал е твърде дълъг, така че и за двете държави на преден план обективно излизат функциите по принуждаващото съдържане.

По време на президентството на Буш-младши САЩ осъществяват прехода от отбранително към принуждаващо съдържане, което на официалния политически език се обозначава като „ста-

билен свят“. Министърът на енергетиката С. Ейбрахам, в чието ведомство се намира създаването на ядрено оръжие, говори за преминаване от „равновесие на страха“ към „способност да се отговори на предизвикателствата на съвременния свят“. Средствата за отбранително ядрено съдържане, за разлика от достатъчно универсалните традиционни въоръжения, са слабо пригодени за изпълнение на функциите на принуждаващото съдържане. Освен това, ако психологическата готовност на САЩ да нанесе първи ядрен удар бе доказана в Хирошима и Нагазаки, нито бившият СССР, а още по-малко Русия днес пряко не са проявили аналогична готовност.

По отношение на принуждаващото съдържане възприемането от потенциалния обект на реалността на отправената заплаха има принципно значение. Допълнителен фактор, усложняващ неговото прилагане, става установяващият се глобален световен ред. В света на двуполносна конфронтация ядреното съдържане само по себе си е световен ред и този факт придаваше относителна легитимност на неговата реализация. При новия ред с ясно изразен и проявяващ се реално военнополитически център всяка употреба на ядрено оръжие, неодоброено пряко или косвено от него, обективно ще се превърне в предизвикателство за глобалната система, ще ѝ причини сериозни сътресения, особено ако употребилата го страна постигне целите, които си е поставила. По тази причина при липса на санкция от центъра САЩ – НАТО всяка заплаха може да провокира превантивен удар от държавите участници в алианса по ядрени и други стратегически обекти на страните инициатори на ядрена принуда.⁴

Оттук обаче въобще не следва, че по силата на своето съществуване центърът притежава априори правото да нанася първи ядрен удар особено с цел предупреждение, което след ракетния обстрел в Ирак ще бъде възприето с още по-голямо недоверие. Има всички основания да се предполага, че употребата на ядрено оръжие ще има крайно отрицателни последствия за САЩ и по същество

⁴ Wiegell M. Atomschläge als letzte Warnung. „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, 21. Jan. 2006.

ще отбележи началото на разпада на американската хегемония. В условията на рязък разрыв между стратегическите и конвенционални оръжия под сянката на „ядрения чадър“ ще се разпространи неядреното насилие. Нещо повече, при диспропорции в икономическия и военен потенциал между отбраняващите се страни и военнополитическия център наличието на сили за ядрено съдържане в първите започва обективно да провокира САЩ и НАТО към натиска за ядрено разоръжаване първоначално в най-опасните за тях, а впоследствие и в другите играчи на световната арена.

Ефективността на принуждаващото съдържане се определя от степента и характера на неговата обвързаност с глобалния световен ред. Потенциалът за ядрено съдържане като символ на международния статут за всяка държава ще бъде подложен на ерозия, доколкото глобалният световен ред се установява в качеството на ядрен монопол на държавите лидери. В тези условия най-новото ядрено оръжие се превръща в рутинно за решаване на много специални задачи, а ядрените чудовища от епохата на взаимно гарантираното унищожение отминават в историята наред с другата остаряваща военна екзотика. И ако Руската федерация и САЩ съвместно или поотделно се опитат да предотвратят трагичен инцидент, това ще означава, че съдържането вече надраства своето регионално равнище. Вече не Индия и Пакистан ще си оказват взаимно съдържащо въздействие, а заедно ще бъдат подложени на въздържане от държавите субекти на глобално политическо равнище.

Второто свързано с това обстоятелство е, че ако Русия като страна в преход провежда либерална външна политика в съответствие със западните представи за пазар, демокрация и гражданско общество, то тя на практика ще се включи в тяхната система за сигурност. Тогава тя няма да може да оказва съдържащо въздействие върху системата, защото ще действа като нейн елемент. Така Франция и Великобритания отдавна вече не упражняват такова въздействие върху Германия, с която са партньори в НАТО и ЗЕС. Техните стратегически потенциали не създават ограничения за САЩ. В известен смисъл те застрашават Русия, но са твърде слаби, за да ѝ окажат въздържащ ефект. Главното е,

че не поставят под въпрос лидерството на САЩ, които държат 46% от ядрените бойни заряди, докато за Франция те са 1,8%, за Великобритания – 0,9%, а за Русия – 48% по данни на СИПРИ.⁵

При това положение, ако Русия се включи в западната система за сигурност, тя престава да бъде опонент, участвайки в единна структура, като за мирното съжителство в дългосрочен период ще трябва да бъде изпълнено едно от **трите определящи условия**: пълен и взаимно контролиран отказ от ядрено съдържане, ограничаване на руския потенциал до равнището на Великобритания и Франция или структурно обединяване на руския и американския потенциал в цялостно обвързана и съгласувана система за сигурност. В първите два случая ще нарасне относителният дял на регионалните субпотенциали, а при последния той пределно ще се ограничи.

Не на последно място е и „отложеният фактор“ Китай, стратегическият потенциал на който според СИПРИ е от порядъка на 2%, но проявява тенденция към растеж и главно – към качествено обновяване. Американските военни аналитици са единодушни, че страната е започнала създаването на мощна отбранителна система, в основата на която са ракети със среден и далечен обхват. Според „Доклад за китайската опасност“, публикуван от Пентагона през май 2006 г., тяхната военна доктрина е насочена към засилване на настъпателните въоръжения и вече разполага с 790 ракети, представляващи опасност не само за Тайван, но и за морските сили на други държави, присъстващи в западната част на Тихия океан.⁶

По всяка вероятност САЩ напълно съзнателно водят събитията към установяване на свой контрол, реализиран под формата на бъдещия световен ред, над ядрените оръжия в която и да е част на света. Легитимно при такъв вариант ще се счита само оръжието, вписващо се в този ред, т.е. – неговата допустимост

⁵ Kile, Sh. Nuclear Arms Control and Non-Proliferation. Sipri Yearbook 2006. Chapter 13. Oxford Univ. Press, June 2006.

⁶ Barnes, J. Chinese Threat Is Expanding, Pentagon Says. „Los Angeles Times“, June 20, 2006.

да е санкционирана от САЩ. Останалото рискува да се окаже нелегитимно, както през последните години се опитаха да докажат хипотетичните ядрени бойни заряди на Ирак и Иран. В дългосрочна перспектива всички тези опити имат далечен прицел към Китай, а при възможност и към Русия. В крайна сметка това ще се окаже подготовка на политикопсихологическа и международноправна среда за бъдещо безапелативно искане в името на глобалния световен ред „недемократичните“ страни да се откажат от притежаването на ядрено и всякакъв друг вид оръжие за масово поразяване. За осъществяването на този процес ще бъдат необходими от 7 до 10 години, съпроводени с предизвикване на определени прецеденти от рода на Ирак, последван вероятно от Иран и Северна Корея, а при евентуално изостряне на отношенията със САЩ не се изключва и Русия.

Ядреният фактор в локалните войни

Като цяло ядрената игра все повече се усложнява и хипотезата, че тя механично се измества от глобално на регионално равнище, не е оправдана. Доктриналните документи, които ясно определят законното прилагане на ядрено оръжие, са Концепцията за националната сигурност на САЩ и Военната доктрина за 2000 г. на Руската федерация. Въпросът се свежда до това, ще съумее ли Русия като държава да поддържа потенциал, съизмерим с този на САЩ, до времевата граница 2010–2012 г. Ще запази ли ролята си на определящ фактор за ядреното съдържане на САЩ и НАТО или ще придобие други военнополитически функции? По отношение на трети страни изисква решение проблемът: потенциалът на кои от тях ще упражнява възпиращо въздействие спрямо техните локални опоненти – Индия към Пакистан или Израел към непримиримите ислямски режими?

Повечето американски експерти предполагат, че извършваната от администрацията на настоящия президент Буш революция в ядрената стратегия на САЩ води към бързо разпадане на ДНЯО и системата от контролни функции на МАГАТЕ, като рязко повишава риска за употреба на малки ядрени боеприпаси в близко бъде-

ще. Този риск се определя от няколко фактора: преди всичко такъв вариант може да се окаже целесъобразен от военна гледна точка при локални действия с висока интензивност от рода на антибаасистските операции на САЩ в Ирак през 2003 г. или предвиждани удари върху хипотетичните бойни ядрени обекти на Северна Корея или Иран. Наред с това подобно приложение на малки ядрени боеприпаси би решило проблема с актуализация на доверието на световната общественост и отделните държави към използването на принуждаващо ядрено съдържане. При това то би се осъществило в условия, които могат да бъдат представени като легитимирани прилагането на такива средства от правна, политическа и нравствена гледна точка.

Легитимираният момент може да се окаже с особена тежест, ако нанасянето на такъв удар е насочено срещу международния тероризъм, особено след извършено от него военно престъпление. Проблемът тук е, че извършителите предпочитат да се крият в планините (както е в Афганистан) или в гъсто населени райони. И в двата случая приложението на малки ядрени боеприпаси се възпрепятства или от спецификата на ландшафта, или от вероятността за повече невинни жертви.

В последно време зачестяват съобщенията за рискове от попадане на ядрено и термоядрено оръжие в ръцете на терористи. През юни 2002 г. президентът Буш заяви, че най-голямата опасност за сигурността на САЩ е възможността за придобиване на оръжия за масово поразяване от представители на организираната престъпност. Аналогични твърдения се съдържат и в приетите през 2000 г. от Руската федерация Концепция за външната политика, Концепция за националната сигурност и Военна доктрина.

Сключеното през пролетта на 2002 г. Споразумение между Русия и САЩ за съкращаване на стратегическите ядрени боеприпаси до 1700 и 2200 единици за всяка от страните до края на 2012 г. не изисква никакви съкращения по-рано от този срок. Освен това САЩ дадоха ясно да се разбере, че няма да унищожат тези 4-5 хиляди ядрени боеприпаси, които са над договореното равнище, а ще се ограничат с привеждането им в небоегоготовно състояние.

Паралелно с това те увеличават вложенията си за създаване на малки тактически боеприпаси, предназначени за разрушаване на силно укрепени подземни съоръжения.

Очевидният политикопсихологически аспект на тези процеси се изразява в това, че подобни мерки имат смисъл само когато е взет решителен курс към активно принуждаващо ядрено съдържане. По мнението на бившия директор на ЦРУ адмирал С. Търнър „САЩ придават прекалено значение на ядреното оръжие, което може да бъде приложено в локална война“.⁷

Колкото и да е парадоксално, наличието на превишаващи прага по мощност и разрушителна сила стратегически потенциали не намалява, а повишава вероятността от употреба на малки ядрени боеприпаси. При тактически ядрен удар по защитен специален обект, особено ако се намира извън пределите на националната юрисдикция на водещите държави, след епохата на конфронтация едва ли някой ще счете за целесъобразно да отговори с активизация на стратегическо ядрено или термоядрено оръжие.

Логичните следствия от това са усиляването на световните предпочитания към притежаване на ядрени боеприпаси с малка и свръхмалка мощност и парализиране до пълен крах на режима за неразпространение. Вече цитираният Търнър предполага: „щом самите Съединени щати с най-могъщите въоръжени сили считат малокалибреното ядрено оръжие за подходящо в локалните войни, то ще се окаже още по-необходимо за по-слабо въоръжените страни.“ С други думи, мотивацията за притежаване на ядрено оръжие по-скоро се усилява, отколкото да върви по низходяща линия. За това способства и запазването на неофициален статут на велика сила и мястото на постоянен член в Съвета за сигурност на ООН преди всичко за ядрените държави.

Алтернативи и сценарии

В новата, значително по-сложна стратегическа ситуация за главните ядрени сили Русия и САЩ оставят няколко възможни

⁷ Turner, S. The Dilemma of Nuclear Weapons in the XXI Century. „Naval War College Review“, Spring 2001, Vol. LIV, N 21.

алтернативи. Едната от тях е Русия да приеме налагания от САЩ глобален световен ред и в резултат на това да загуби своята военностратегическа съпоставимост. Другата е да отстоява формирането на такъв световен ред, в който да запази сегашните си стратегически възможности и постепенно да се интегрира в международната общност. Третата е да търси средства и възможности за поддържане на отбранително ядрено съдържане спрямо САЩ и други вероятни източници на екстремистки заплахи. И четвъртата е да създаде в обозримо бъдеще неядрени средства за съдържане, способни да осигуряват отбранително и принуждаващо съдържане във всички направления, в т.ч. и по отношение на силите, върху които ядреното съдържане не произвежда необходимия ефект. Потенциални обекти от подобен род са ислямският фундаментализъм, чеченски, албански и други терористични групировки и мафиотски формации.

При всяка от тези алтернативи стават възможни два варианта: при първия, **възобновяване на пряката конфронтация със САЩ**, което едва ли е желателно за Русия, но същевременно и прекалено тясното партньорство на два владеещи ядрения монопол опонента едва ли е осъществимо докрай. Вторият, **запазването на съизмерим със САЩ военностратегически потенциал**, не само ще поражда проблеми в отношенията помежду им, но и ще се превърне в силна прерада за притока на големи инвестиции в Русия.

Потенциалите на трети страни формират няколко **категории** по отношение на САЩ: **съюзнически**, съдействащи за глобалния световен ред под диктата на САЩ (Великобритания и Израел); **потенциално способни да създадат проблеми на регионално равнище** за бъдещия световен ред (Франция, Индия, Пакистан и други около 20 гравитиращи около ядрените държави); **явно или с висока вероятност опозиционни на САЩ** и готвения от тях световен ред (Северна Корея, Русия, Китай).

Заплахите, свързани с тези три категории ядрени потенциали, са чувствително асиметрични по отношение на САЩ и Русия. Проблеми за САЩ създават последните две категории – потенциално проблемни и опозиционни. При това и в двата случая запла-

хите не са отправени пряко срещу сигурността на САЩ, с голяма доза условност това е валидно само за Китай, а в по-голяма степен създават политически и практически препятствия за желанието от САЩ глобален световен ред. Ядрената доктрина на Франция на пример гарантира ядрен чадър за редица държави – нейни бивши колонии, без да уточнява при какви условия и по какъв начин ще го прилага, като същевременно възнамерява да играе по-активна роля в предотвратяването на международни конфликти в различни райони на света. Ако съдим по остротата на реакцията на САЩ при отказа на Франция да участва в операциите в Ирак през 2003 г., можем да си представим какъв дразнител могат да станат нейни бъдещи опити да участва в бъдещо ядрено съдържане, дори и когато не застрашава интересите на Вашингтон.

В пряка противоположност източник на потенциална заплаха за Русия са ядрените потенциали на съюзниците на САЩ, а също и Китай, както и всички възможни сценарии за ядрено съдържане на регионално равнище, които могат да доведат до крайна радикализация на ислямския свят. Характерът на бъдещия световен ред има значение за Русия, но отстъпва пред проблемите на собствената ѝ сигурност и защитата ѝ от принуждаващо ядрено съдържане.⁸

Наред с асиметрията на ефекта от възпиращи действия за Русия и САЩ, възниква и проблемът за моделите на ядрено съдържане на субглобално равнище. Същността му се изразява в това, че механичното пренасяне в който и да е район на света на механизма на ядрено съдържане, действал по-рано в отношенията на конфронтация между СССР и САЩ, вече не е възможно в условията на формиране на глобален световен ред и макар и бавното, сенчесто, но забележимо разпространение на този вид оръжия. За отбелязване е, че количествено незначителният ядрен потенциал на САЩ през 1945 г. не им попречи да хвърлят бомбите над Хирошима и Нагазаки. Допускането на регионални схеми на взаимно съдържане означава, че решението за нанасяне на ядрен удар ще се взема на локално равнище, но ще има глобални последствия. Това, което се

⁸ Арбатов, А. Ядерное сдерживание и неразмещение. ИМЭМО, РАН, Москва 2005.

потвърждава и от западните експерти, е, че характерът на военнотехническите и правни връзки на САЩ с главните западноевропейски ядрени сили в НАТО – Великобритания и Франция – е такъв, че практически изключва възможността за задействане на стратегическите потенциали на последните две страни без получаване на съгласието и прякото съдействие на първата.

Недопускането на ситуация за вероятна употреба на ядрено и термоядрено оръжие от страни – субекти на субглобално равнище, е осъществимо при:

1. силово разоръжаване на склонните към това държави;
2. въвеждане на практика на икономическа и друга помощ срещу отказ от военни ядрени програми;
3. изключване на локалните потенциали от боеприпаси с малка и свръхмалка мощност, непригодни за съдържане, но рязко повишаващи риска от употребата им;
4. съчетания на трите варианта, поставящи въпроса за „ядрения праг“ в съвременния свят – понятие колкото стратегическо, толкова и психологическо.

Появата на десетки нови околоядрени страни и създаването на ядрено и термоядрено оръжие с малка мощност може да повиши глобалния праг. Във връзка с това възниква въпросът: Прямо кои видове оръжия ще се прилага, по отношение на какви обекти и цели и на какви правни и международнополитически основания?

Специален проблем във връзка с ядреното оръжие е създаването на **системи за противоракетна отбрана (ПРО)**. В съвременния свят след отпадането на двуполосната конфронтация противоракетната отбрана, способна ефективно да прихваща ограничен брой носители на ядрено и термоядрено оръжие, обективно повишава риска от локално прилагане на малки ядрени боеприпаси не само от държавите, разполагащи с такива отбранителни системи, но и от ядрените страни на субглобално равнище. В случай, че техните правителства вземат решение за употреба на такова оръжие, те ще бъдат сигурни, че държавите на глобално равнище, защитени от своите системи за противоракетна от-

брана, няма да се осмелят да предприемат прибързани и крайни практически действия от военен характер.⁹

От направения дотук анализ става ясно, че всеки от разгледа-ните видове ядрено съдържане по своята природа представлява заплаха с геноцид, прилаган с цел поддържането на мира. Въпреки позицията на ООН, обявила всички форми на геноцид за престъпни, възниква въпросът: Какво да се прави, когато в съвременния свят не са намерени други средства за предотвратяване на нова световна война? Именно поради факта, че залогът и цената на възможни грешки са съдбоносни, особено значение придобива проблемът за надеждността на подобно средство за опазване на мира. Могат ли да се намерят по-добри пътища за това?

Краят на Студената война и неотдавнашното допускане на Русия до голямата седморка, коренният поврат в отношенията ѝ със САЩ и НАТО през 90-те години породиха илюзията за изчезването на риска от ядрена война. Руските реформатори от първата вълна активно внушаваха на световната общественост далеч не безкористното мнение, че векът на междудържавните войни безвъзвратно е отминал. Дори в условията на установено пратнърство със САЩ и НАТО и най-благоприятно разположените към постсъветска Русия сили и политици не споделят тази свръхоптимистична илюзия. Напротив, светът посрещна разпадането на СССР с голяма загриженост поради нарастващата неопределеност и възникващи нови заплахи.

Набиращата скорост глобализация, центрираният около САЩ модел на международната политика и отсъствието на всеобщо признат постсъветски световен ред придават ново съдържание на ядрената заплаха. След началото на военните операции срещу Ирак в проамериканските средства за масова информация се разгърна кампания, поставяща акцент върху антидемократичните тенденции в Русия и се раздадоха призови тя да бъде изключена от състава на Г-8. В условията на глобализация на мястото на двуполосната конфронтация се очертаха **няколко вероятни сценария:**

⁹ Alan, F. Nuclear War Threat. //http://nuclearfiles.org/

1. САЩ използват достъпните си възможности и покриват своята територия със системата за национална противоракетна отбрана (НПРО). С наличния си военен потенциал установяват монопол върху бъдещите силови акции, включително с използване на ядрено и термоядрено оръжие с малка мощност при локални конфликти и преимуществена ориентация към Азия – готовност за нанасяне на удар в Северна Корея, Сирия, Иран или Афганистан.

2. При обективна оценка на ситуацията водещите ядрени държави изчакват реалния ход на събитията в Азия и други потенциално опасни региони да породят достатъчно основания за внасяне на необходимите корективи в идеологията и практиката на ядреното съдържане.

3. В обозримо бъдеще, не по-късно от 2010-2012 г., извън пределите на които стават възможни качествените промени с необратим характер в стратегическите потенциали и разпределението на оръжията за масово поразяване, се реализира тази част от ДНЯО, предвиждаща окончателната ликвидация на стратегическия потенциал на водещите държави – САЩ, Русия, Великобритания, Франция, Китай. Обединени международни сили със специално предназначение извършват принудителното им унищожаване в страните, които отказват да направят това доброволно.

Според публикуваните данни на Държавния департамент на САЩ за съотношението на силите между Вашингтон и Москва в началото на 2006 г. американците поддържат в боеготовност 1577 ядрени бойни глави повече от Русия: 5966 американски срещу 4389 руски. На сушата САЩ разполагат с 500 пускови установки за ракети „Минитмън-3“ и 50 установки за ракети „Пийскийпър“, на подводници – 432 установки за „Трайдънт 1 и 2“ и 243 стратегически бомбардировачи Б-1, Б-2 и Б-52. Русия поддържа на сушата 663 пускови установки за балистични ракети СС-18, СС-19, СС-25 и РС-12М, на подводници – 292 пускови установки и 1572 бойни глави, 78 стратегически бомбардировачи Ту-160 и Ту-95.¹⁰

По оценката на експерти в Москва при това съотношение на силите американската система за противоракетна отбрана

¹⁰ САЩ имат 1577 заряда повече от Русия. В-к „Труд“, 6.04.2006 г.

няма да бъде в състояние да отслаби ефективността на руските ядрени сили до 2020 г., ако до границите на Русия не бъде разположен противоракетен потенциал. В отговор на твърдения в сп. „Форин полиси“ от март 2006 г., че САЩ могат да си върнат ядрения монопол, ако нанесат първи удар, защото Русия няма да е в състояние да го отрази, началникът на Руския генерален щаб Юрий Балуевски изразява одобрената от правителството позиция, според която страната му не се стреми към военен паритет със САЩ и НАТО, но националният ѝ капацитет е достатъчен за евентуално сдържане и посрещане на всякаква атака. Още в изявлението си от 12.2.2004 г. президентът Путин формулира тази позиция: „Във военнoстратегическата сфера балансът се запазва благодарение на достатъчно развитите мощни сили за ядрено сдържане, с които разполага Руската федерация.“¹¹

Неформалната среща на външните министри на страните членки на НАТО в София в края на април 2006 г. потвърди придвижването на Алианса на Изток към Украйна и Грузия като непосредствено обкръжение на Русия. Наред с разполагането на четири съвместни военни бази на САЩ в България и подобни в Румъния това може да бъде изтълкувано като опит за отклоняване на силата на първи ответен ядрен удар върху по-близки до Русия територии. Руският външен министър Лавров изрично постави условието „да бъдат спазени политическите и законови ангажименти на Алианса за въздържане във военната сфера и да не се разполагат значителни военни части на територията на новите страни членки.“ Той даде ясно да се разбере, че изграждането на нови военни съоръжения в България и Румъния нарушава Договора за обикновените въоръжени сили в Европа. Друга разделителна линия на форума между САЩ и Русия, но също между САЩ и останалите съюзници, бе позицията относно Иран, изразена от Кондолиза Райс, че американският президент не изключва нито една опция, включително и превантивен ядрен удар срещу Техеран. Директно опонирайки ѝ, генералният секретар на

¹¹ Арбатов, А. Путин вернул в оборот идею ядерного разоружения. „Независимая газета“ 11 мая 2006.

НАТО Де Хоп Схефер бе категоричен, че организацията настоява изключително за дипломатическо решение на конфликта. Лавров от своя страна обяви, че Русия ще се подчини единствено на санкция на Съвета за сигурност на ООН, но не и на ултиматуми на САЩ да спре доставките на оръжие за Иран.¹²

Декларираното разширяване на опората за ядрено съдържане противоречи на вече изявените фактически тенденции в сферата на космическите и стратегически въоръжения: ликвидацията на орбиталната станция „Мир“, същественото съкращаване на серията спътници в разпореждане на Министерството на отбраната на Руската федерация, утвърденото изваждане от строя до 2010 г. на 90% от всички оръжейни ядрени материали, изработени за периода след края на Втората световна война. Към това следва да прибавим факта, че основните уранови находища останаха в новите независими държави – бивши републики на СССР, и на практика стават трудно, а при повишен риск и въобще недостъпни за военния потенциал на Русия. Също така очевидно е забавянето на обновяването на практически неуязвимите многокасетенни стратегически ракети „Топол“ на бойно дежурство дори в пределите, разрешени от действащите договори.

Постепенният преход към отказ от ядрено съдържане като средство за поддържане на международната сигурност и формирането на първия в историята на цивилизацията глобален световен ред изискват от лидерите на глобализацията политика на превантивни действия по отношение на тези държави, потенциалът и действията на които могат да представляват реална опасност за движещите сили на тези процеси. При създалата се ситуация интересите на сигурността в междудържавните отношения в редица случаи влизат в противоречие с интересите на глобалната международна сигурност, което само по себе си е предвестник на бъдещи политически кризи и последствия с външнополитически и идеологически характер, подкопаващи стабилността на националните икономики и световната система в дългосрочна перспектива.

¹² От София НАТО погледна на Изток. В-к „Дневник“ 1. 05. 2006 г.

Субекти на ядрената сигурност в условията на напредваща глобализация би следвало да бъдат не отделните държави или групи от държави, което по същество би било сигурност за избраните или имперска сигурност, а глобалният свят и живеещите в него хора. Системата за глобална ядрена сигурност трябва да е максимално отворена за държавите, които желаят да се присъединят. Правото за участие в тази система ще трябва да се придобива след признаване на нейните принципи и правила наред с практическото участие в изпълнението на функциите, необходими за поддържането ѝ.

Системата за глобална ядрена сигурност изисква и определено самоограничаване на всеки от участниците по отношение на другите, но не задължително към международната среда извън ангажираната сфера. Една от трудностите при изграждането на такава система е рязката диспропорция между потенциала и възможностите на САЩ и останалите участници. В САЩ тя предизвиква силното изкушение, подкрепено от практическата необходимост, да разчита само на себе си в поддържането на националната и международна сигурност. В техните привърженици е не по-малко силно изкушението да разчитат изключително на американската мощ и ресурси като единствен гарант за тази сигурност. Трети страни опоненти получават основания да тълкуват подобна система като нова колонизация на света. Но, независимо от причините на възникване, всяко отслабване на сигурността в международните отношения обективно повишава шансовете за формиране на такава глобална система за сигурност. В условията на моноцентричен свят с лидер САЩ тя би създала предпоставки за установяване на различни варианти на нов тоталитаризъм на глобално равнище.